

ИЗКАЗВАНЕ НА ВИЦЕПРЕЗИДЕНТА НА РБ ИЛИЯНА ЙОТОВА

Уважаеми г-н Кравчик,
Уважаеми г-н Данев,
Уважаема г-жо Павлова,
Уважаеми госпожи и господа,

Благодаря Ви за поканата и възможността да взема участие в този форум. Темата за растежа и създаването на работни места е много актуална не само в контекста на променящия се пазар на труда, а и в променящата се бизнес реалност като цяло.

Може би най-ярката демонстрация на това как се променя икономическата среда откриваме в едни от влиятелните мултимиллиардни компании в света. Общото между тях е, че всички са в интернет, милиони хора по света ползват ежедневно услугите им. Ще се запитате „Какво продават?“. Отговорът е с една дума: нищо. „Фейсбук“ – мултимиллиардната технологична компания, няма продукт. „Еър Би енд Би“ – най-голямата хотелска верига в света, няма хотели. „Юбер“ – най-голямата таксиметрова компания в света, няма таксите. „Нетфликс“ – най-голямото „кино“ в света, което няма нито един киносалон.

Броят служители в тези компании е минимален, а печалбите са огромни, по-големи са от редица традиционни икономически сфери. Печалбите на „Епъл“ и „Гугъл“ отдавна надминават тези на петролните компании.

Когато говорим за промяна в икономиката и съответно в пазара на труда, няма как да не извадим пред скоба факта, че сме в началото на т.нар. Четвърта индустриална революция или Индустрия 4.0. Тя е сочена като най-всеобхватната до момента поради това, че истинският и виртуалният свят вече започват да се сливат в производството. Тя ще предизвика фундаментална промяна в начина ни на живот и в професионалната сфера.

Когато говорим за Индустрия 4.0, трябва да имаме предвид, че не говорим в бъдеще време. Говорим за настоящия момент. Тази революция се състои в развитие на информационните технологии, съчетани с роботизацията, автоматизацията на задачите, интернет, 3D принтирането, автономни коли, генетиката... Неща, които вече ни заобикалят. Технологиите и следващите от нея нови продукти и услуги увеличават качеството в личния ни живот. Днес можем от разстояние да поръчаме такси, да резервираме самолетен билет, да купим даден продукт, да преведем пари, да слушаме музика и т.н. През „умните“ електронни устройства достъпът ни до познание е безграничен.

Подобно на предходните индустриални революции и Четвъртата има потенциала да умножи глобалните доходи и да подобри качеството на живот за хората по света. Промяната звучи много обещаващо, особено по отношение на новите начини на потребление, което е от особено значение за консуматорското общество в 21 век.

Дебатът за тези промени във всяка сфера на обществения ни живот започна. Той често е поляризиран между тези, които виждат неограничените нови възможности, и тези, които виждат огромен бъдещ хаос в икономиките и работните места. От една страна е разбирането, че технологичните нововъведения ще направят чудо в икономиката на потреблението. Цената на транспорта и комуникациите ще падне, цената при търгуване – също. Това ще открие нови пазари и ще поведе нагоре икономическия растеж. Изместването на работници от технологии може да доведе и до увеличаване на ниско рискови и високоплатени професии. Същевременно идва притеснението от опасността да се разруши традиционният пазар на труда. Аз мисля, че вероятно ще се случат двата сценария заедно.

Ще дам един пример с продукта на „Епъл“ – iPhone. Най-голямата част от производството му е в Китай. Компанията производител наемаше милиони работници. Сега фабриките са почти изцяло роботизирани и под 10 хиляди човека са заети в това да наблюдават работата на хиляди машини. Естествено тази тенденция е стряскаща. Тя обаче има и обратна страна. Този тип ново производство няма нужда да бъде там, където има нископлатена работна ръка. Няма нужда европейските стоки например да продължават да се произвеждат в Тайланд или Пакистан и да се оскъпяват допълнително от логистиката по транспортирането им. Може да се създадат дизайнът и машината,

която да го изработи на място. А новите работни места ще бъдат за тези, които ще създават бъдещите дизайни и модели.

Прогнозите са различни. Ще се появят нови професии и нови работни места, основно за висококвалифицирани кадри. Но най-сериозното предизвикателство се крие в огромния брой работни места, които ще бъдат загубени. В изследването на Световния икономически форум "Бъдещето на професиите" се твърди, че над 7 млн. работни места ще бъдат загубени до 2020 г. в резултат от развитието на генетиката, изкуствения интелект и други технологични промени. Наред с тази мрачна прогноза се предвижда, че около 2 млн. нови ще бъдат открити благодарение на технологичната промяна в 15 основни развити и развиващи се икономики.

И през предните три индустриални революции заетостта се е преобръщала. Безпрецедентното в случая е, че сега това ще се случи за 20 години – в рамките на едно поколение, вместо на три или четири. Освен това анализът на Световния икономически форум показва, че 65% от децата, които сега започват началното си образование, ще работят напълно нови професии, които в момента дори не съществуват.

Проблемите пред пазара на труда днес

Преди да говорим за бъдещия пазар на труда (макар че предвид темповете му на развитие дори нямаме време за задълбочен дебат, необходими са бързи мерки за адаптиране на работната сила към него), нека направим кратък обзор на пазара на труда днес в ЕС.

Сред основните проблеми са: застаряването на работната сила и недостигът на квалифицирана работна ръка. Налице са големи разминавания между търсените и предлаганите умения, между очакванията на младите служители и предлаганото от работодателите като заплащане, условия на труд, организация на работното време. Успоредно с навлизането на новите технологии, в света и в частност в държавите от ЕС се наблюдава процес на нарастване на неравенството в доходите, в богатствата, в интелектуалната собственост. Доказателства за това могат да се намерят в редица изследвания, като на пример в това на Европейския икономически и социален комитет от края на миналата година.

Глобализацията, дигитализацията и демографските проблеми оказват съществено влияние върху пазара на труда в Европа. Въпреки че според последните изследвания работните места отпреди финансовата и икономическата криза от 2008 г. вече са възстановени, те се намират в нова икономическа реалност. Държавите членки са изправени пред общи предизвикателства – несъответствие между знанията и уменията на работната сила и потребностите на бизнеса, нарастващ недостиг на квалифицирани кадри в определени сектори и професии, ниско равнище на квалификация и образование сред значителна част от населението.

В момента 37 процента от активната работна сила в Европа няма основни цифрови умения. Според доклад на ЕК за дигиталните умения на работното място 88 % от фирмите, участвали в проучването, не са предприели никакви действия за справяне с липсата на дигитални умения на своите служители. Основна пречка за това са големите разходи. А днес дигиталните умения са от ключово значение за развитието на пазара на труда, тъй като според проучванията до 2020 г. над 90 процента от работните места ще изискват притежаването на такива.

Каква е ситуацията при младите, които би трябвало да са основният играч на пазара на труда и двигател на икономиката? Впрочем това са хората, които трябва да извършат четвъртата индустриална революция. 39 на сто от хората между 18 и 29 години в Европа са без работа. Наблюдава се и още по-тревожна тенденция – висок е процентът на младите в Европа, които смятат, че ще живеят по-зле от родителите си, а също и че децата им няма да се радват на по-добър живот от техния собствен.

България

Как България влиза в тази индустриална революция и готов ли е пазарът на труда да отговори на нейните предизвикателства? От една страна, индустриалното производство тук расте (с 4,2% за юли 2017 г. спрямо юли 2016 г.). Преобладават малките и средните предприятия, които по дефиниция са по-гъвкави и бързи в нова среда и се адаптират по-бързо. Има растящ ИТ сектор, в който са заети 2.3% от всички в страната. Има създадена вече среда на стартър предприемачи, която ще продължава да се развива в следващите години.

Слабостите обаче са много. Изследване на Европейската инвестиционна банка показва, че огромна част от компаниите в България не инвестират в най-ново оборудване, а само заменят много старо с малко по-ново. България все още изостава в цифровизацията на стопанската дейност. В областта на електронната търговия малките и средните предприятия рядко продават онлайн и техният оборот от електронни продажби е най-ниският в ЕС. Проблемът с работната сила е още по-голям. Всъщност двата проблема са взаимнообвързани, като в омагьосан кръг. Според Индекса за дигитална икономика и общество (DESI), използван от Европейската комисия за оценка на дигиталното развитие на страните, България е на 27-о място в ЕС - 28 (2015 г., 2016 г.). Едва 28% от хората тук имат „основни“ умения за работа с компютър, а интернет ползват около 58%. Тези 58% звучат все пак добре, но проблемът е, че българите използват интернет предимно за видео разговори и за участие в социални мрежи, но извършват много по-малко онлайн дейности спрямо останалите в ЕС.

Какви са прогнозите?

60 процента от работните места ще бъдат заети от работи. Ще изчезнат професии, свързани с извършването на рутинни дейности. Все още не съществуват 60 процента от тези, които ще бъдат най-търсените през следващите 10 години професии.

Днес няма как да предвидим, какво точно ще се случи. Можем да кажем със сигурност, че в бъдеще талантят на отделния човек ще бъде основен фактор за производството, както дадох преди малко примера с компанията „Епъл“. Това ще доведе до все по-голямо разделение на пазара на ниско образован и следователно – ниско платен дял, и високо образован, затова и високо платен дял.

Какво следва да се направи?

Все още никой не е напълно наясно с трансформациите, които ще се случат. Едно обаче е сигурно – в процеса на подготовка трябва да бъдат включени всички заинтересовани страни от държавния, публичния и частния сектор, както и от академичните среди и гражданското общество.

Според доклад на Икономическия и социален съвет на Република България професиите, които ще бъдат застрашени от дигитализацията в България, са: офисни служители, чиновници, търговия на едро и дребно, транспорт и логистика, рутинни работници в преработваща промишленост, строителство, някои аспекти на финансовите услуги, преводачи, таксиметрови шофьори, отделни консултантски услуги. Тези професии представляват голяма част от работната ръка в страната и съществува риск от невъзможност да се намери алтернативна заетост на много хора.

На този фон, ако има една задължителна задача, тя е инвестицията в образование и реформирането на цялостния му модел, така че да подтиква хората да учат цял живот. Победители в тази глобалната битка ще бъдат икономиките с най-добри образователни системи.

За да предотвратим най-лошия сценарий – масова безработица и нарастващо неравенство, преквалификацията и повишаването на вече съществуващата на днешните работници ще бъде от решаващо значение. Както посочват анализаторите в „Бъдещето на професиите“: „Не е възможно да се справим със сегашната технологична революция само като чакаме следващото поколение да стане по-подготвено.“

Задълбочаването на връзката между образование и бизнес е задължителна. Образованието е от ключово значение за икономическия растеж.

От своя страна, работодателите трябва да са ангажирани в развитието на знанията и уменията на служителите си. Те трябва да осигурят среда за непрекъснато обучение, което да съпътства процеса на работа.

Образованието трябва да е сред топ приоритетите и в политическия дневен ред. Националните правителства трябва да насърчават бизнес инициативите и намаляването на бюрокрацията, която възпрепятства участието на компаниите в образователната система. Да се опростят процедурите за предоставяне на места за платени стажове, да се стимулират учители и учени, които да си сътрудничат с бизнеса също е от съществено значение. Трябва да се предоставят

повече възможности за учене през целия живот и продължаващо професионално обучение в съответствие с потребностите на бизнеса, както и да се насърчи участието в обучение на лицата от всички възрасти. Тук можем да посочим вече съществуващи добри практики като програмата на ЕС „Еразъм +“ и „Творческа Европа“.

Трябва да се развиват повече гъвкави и достъпни форми на учене, в това число на работното място. Да се въвеждат иновативни методи на обучение, да се насърчава неформалното обучение и самостоятелното учене, а и да се осигурят възможности за валидиране на самостоятелно придобитите знания и умения.

Също така държавата трябва да подкрепи иновациите в предприятията и компаниите от индустриалния сектор, защото страната ни се намира на много ниско, базово ниво. В България инвестициите в научноизследователска и развойна дейност (НИРД) като дял от БВП са на последно място в сравнение с останалите държави членки на ЕС. В момента те все още са по-малко от 1% при средноевропейско равнище от около 3%.

Разбира се, споменахме и за демографската криза в Европа като един от утежняващите фактори за състоянието на пазара на труда. Като изключим факта, че младите хора искат да завладяват нови хоризонти, да излизат извън границите на държавата си, има много от тях, които напускат родните страни не защото искат да напуснат дома си, а защото искат да намерят работа и перспектива пред себе си. Трябва да им създадем условия да изберат да останат тук – за високо образование и висококвалифицираните – високо технологични, модерни и иновативни компании. За тези, чиито професии са заплашени от изчезване – да бъдат обучени допълнително, за да могат да развият своя потенциал. Когато говорим, че настоящето и бъдещето на страната ни зависи от младите хора, то тогава е задължително да не загубим бъдещето си.

На последно място – трябва да се замислим и за заобикалящата ги среда. Младите хора искат добър начин на живот, който се обуславя от добри училища, добро здравеопазване, чист въздух. Затова вниманието освен към образованието, трябва да се насочи и към услугите и градското планиране, за да създадем средата, която им е нужна.

Накрая искам да завърша с една собствена прогноза. Според мен няма да преминем толкова бързо към заместването на човешката дейност с роботика. Да, в производствената част ще стане по-бързо и по-лесно. Но както казах и в началото – талантът на отделния човек, неговата креативност, интерпретацията, възможността за вземане на решения и тяхното реализиране – това не може да бъде заместено или поне не скоро.

Пожелавам успех на форума!